

de Republiek, die we in navolging van C. J. Calhoun zouden kunnen aanduiden met 'the radicalism of tradition' (vgl. 233, 315, en vooral 219).

R. M. Dekker

H. J. Zuidervaart met medewerking van H. Hoitsma, *Een Zeeuws planetarium uit de tweede helft van de 18e eeuw* (Overdruk uit het *Archief van het Koninklijk Zeeuwsch genootschap der wetenschappen*, 1982; Middelburg: Koninklijk Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, 1982, 69-148 blz., f16,-); *Idem, Mr. Johan Adriaen van de Perre (1738-1790). Portret van een Zeeuws regent, mecenas en liefhebber van nuttige wetenschappen* (Overdruk uit *ibidem*, 1983; Middelburg: Koninklijk Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, 1983, 169 blz., f35,-).

In 1791 verscheen van de hand van de Middelburgse predikant H. J. Krom een *Kort ontwerp eener beschrijving van het planetarium staande in het musaeum Medio-burgense*. Daarin gaf de veelzijdige predikant een uiteenzetting over het planetarium dat in 1783 in opdracht van de Zeeuwse regent Johan Adriaen van de Perre was gebouwd (en dat nu nog steeds in het Zeeuws museum te Middelburg te bewonderen is). Krom wilde slechts een eerste indruk van het meer dan manshoge planetarium geven en kondigde aan dat een beschrijving van de technische details spoedig zou volgen.

Die beschrijving van het binnenwerk van het planetarium is echter nooit verschenen. Nu pas heeft H. J. Zuidervaart samen met H. Hoitsma Kroms belofte ingelost. Aan de beschrijving van de technische aspecten van het mechaniek gaan enkele toelichtende hoofdstukken vooraf (over de beoefening van de sterrenkunde in Zeeland, over de motieven van de opdrachtgever, over de makers, over het ontwerp en over de ontvangst van het planetarium bij tijdgenoten), terwijl de schrijvers hun betoog besluiten met een vergelijking met andere planetaria uit de achttiende eeuw.

Uit toelichting en beschrijving wordt wel duidelijk waarom de door Krom toegezegde eigentijdse technische beschrijving niet verschenen is. Heden ten dage is het Zeeuws planetarium tamelijk bijzonder, aangezien het tot de drie oudste nog functionerende planetaria in Nederland behoort, maar in de late achttiende eeuw behoorde het ondanks de imponerende ombouw in Louis XVI-stijl tot de eenvoudiger planetaria. Toen Van de Perre een beschrijving van zijn trots bezit naar de Hollandsche Maatschappij der wetenschappen in Haarlem zond ter publikatie in de *Verhandelingen*, kreeg hij zijn stuk terug met de mededeling dat de maatschappij geen reden zag tot publikatie; één van de ingeschakelde adviseurs, de Leidse hoogleraar Damen, was van oordeel dat het planetarium van Van de Perre verre inferieur was aan het planetarium van Eise Eisinga, waarvan van de hand van J. H. van Swinden een uitvoerige beschrijving was verschenen. De nu door Zuidervaart gemaakte gedetailleerde beschrijving bevestigt dat oordeel en de schrijver kan dan ook niet anders dan tot de conclusie komen dat het planetarium van zuiver regionale betekenis is geweest; een fraaie, maar niet al te bijzondere uiting van de Verlichting in Zeeland.

Aan de opdrachtgever van het planetarium, Van de Perre, heeft Zuidervaart ook een afzonderlijke studie gewijd. Van de Perre was in 1768 volkomen onverwacht benoemd tot Representant van de Eerste Edele in Zeeland, een sleutelpositie die hij

tot 1779 in zou nemen. Na zijn vrijwillig ontslag wijdde hij zich geheel aan het culturele leven in Zeeland, waarin hij eveneens een vooraanstaande positie zou innemen.

Aan de politieke carrière van Van de Perre besteedt de schrijver betrekkelijk weinig aandacht. Belangrijke dossiers voor de politieke geschiedenis van Zeeland aan de vooravond van de patriottentijd laat hij bewust buiten beschouwing. Des te meer nadruk legt hij op de betekenis van Van de Perre als 'Hoog Edel Kunst-Meecen'. Van de Perre was betrokken bij de oprichting van tal van plaatselijke genootschappen, zoals het Natuurkundig Gezelschap (1780), het Middelburgsch departement van de oeconomische tak der Hollandsche Maatschappij der wetenschappen (1780), de classis Middelburg van de 'Natuur- en Geneeskundige Correspondentie Sociëteit' (1781), Het Middelburgsch departement van het Zeeuwsch Genootschap (1784) en het Natuurkundig Genootschap der dames (1785). Het valt te betreuren dat de schrijver de vele gegevens over het sociale milieu waarin het genootschapsleven zich afspeelde niet wat systematischer heeft behandeld. Uitzonderlijk is nog Van de Perres poging om in 1787 een Musaeum Medioburgense op te richten, een instituut waarin alle plaatselijke genootschapsactiviteiten gebundeld zouden kunnen worden. In een apart gebouw werd ruimte gereserveerd voor de afzonderlijke genootschappen en er werd bovendien een aparte lector aangetrokken, de gewezen patriotse predikant J. H. van der Palm. Het politieke verleden van Van der Palm stond een normaal functioneren evenwel in de weg en ook door de kort daarop gevolgde dood van Van de Perre is zijn musaeum nooit tot wasdom gekomen.

Een zelfstandige bijdrage aan de wetenschap heeft Van de Perre geleverd op het terrein van de meteorologie. Vanaf 1779 voerde hij in Middelburg en op zijn kasteel Westhove driemaaldaagse waarnemingen uit, eerst ten behoeve van de Haagse Correspondentie Sociëteit, van 1782 tot 1789 voor de in Mannheim gevestigde Societas Meteorologica Palatina. Terecht besteedt Zuidervaart veel aandacht aan deze activiteiten; de geschiedenis van de meteorologie is al te lang stiefmoederlijk behandeld geweest.

De studie wordt besloten met enkele bijlagen, onder andere een lijst van periodieken uit het bezit van Van de Perre, een lijst van instrumentmakers die voor zijn natuurkundig kabinet hebben gewerkt en een inventarisatie van dat kabinet. Nuttige sluitstukken van een studie die ook in het algemeen meer inventariserend dan interpreterend van karakter is.

K. van Berkel

L. de Gou, ed., *Het Ontwerp van Constitutie van 1797. De behandeling van het Plan van Constitutie in de Nationale Vergadering. Met een facsimile uitgave van het Ontwerp van Constitutie* (3 dln., Rijks Geschiedkundige Publication, Kleine Serie LV, LVI, LVII; 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1983-1985, xlix + 757 blz., 582 blz., 85 blz., 194 blz. (facsimile), f115,- (I), f115,- (II), f50,- (III), ISBN 90 247 8011 x, ISBN 90 247 8082 9, ISBN 90 689 0002 1).

Een destijds misschien wel onvoorzien grote onderneming nadert haar voltooiing: een bronneditie die ons zal inlichten over de totstandkoming van onze eerste grondwet. De 'Staatsregeling' van 1798 is omstreden vanwege haar 'democratisch'-